

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационен труд на тема **„Интеркултурен подход към специалните образователни потребности на ученици-мигранти в Гърция”**
(*Multicultural approach to special educational needs of migrant students in Greece*)

за присъждане на ОНС „Доктор” по ПН 1.2. „Педагогика (Специална педагогика)“

Автор: докторант Василия Гаку

Научен ръководител: проф. д-р Цанка Попзлатева

Член на научното жури: доц. д-р Траян Попкочев

1. Обем и структура

Дисертационната разработка е в обем от 203 страници текст, основният текст, приравнен към стандартни страници, включително приложенията, е 208. От физическите 203 страници дисертацията е развита на 165я, литература – на 27, а приложенията са 11 стр.

Структурата на дисертационният труд е както следва: Абстракт (Abstract) – една страница. Въведение (Introduction) – стр. 12-14. Три глави, съответно **глава 1.:** „Теоретични и методологически проблеми в социалнопедагогическата подкрепа на деца - имигранти с увреждания“ (Teoretical and methodological issues in the social-pedagogical support of children – immigrants with disabilities“ – стр. 14-70 (56 стр.); **глава 2.:** „Методология на изследването“ Methodology of Research – стр. 71-86 (16 стр.); **глава 3.:** „Специални образователни потребности на ученици – имигранти (резултати и дискусия)“ Special Educational needs for students - immigrants (Results and Discussion) – стр. 87-165 (79 стр.); Заключение (Conclusion) – стр. 162-163 (5 стр.), Научни приноси (Scientific Contribution) - стр. 164-165; Литература – стр. 166-192 (27 стр.); две приложения - стр. 193-203 (11 стр.).

Приложенията включват карта за полуструктурирано интервю (Semi-structured Interview schedule) и въпросник, предназначен за интервюиране, осъществено в електронна форма чрез ресурсите на Google Docs.

Трудът е богато илюстриран: 20 таблици и 16 фигури, коректно описани в справочен апарат към дисертацията (стр. 9-11).

Структурата на дисертационния труд следва дедуктивен подход: от общите проблеми, които поставя обучението на ученици със специални образователни потребности¹, които ученици по произход са мигранти с различна етнокултурна принадлежност, през извеждане на собствен проблем на изследване, конструиране на методика на същото, представяне и анализ на получените емпирични резултати, обработени с програмата SPSS 22, съответно изводи от изследването. Считаю, че подходът е приемлив и позволява поставените от изследването проблеми и получените резултати да се осмислят в по-широк теоретико-практичен контекст.

Налице е логическа вътрешна декомпозиция на всяка от главите, позволяваща последователно и съгласувано разгръщане на основните идеи на изследването.

2. Автореферат

Авторефератът е в обем от 52 страници. Коректно структурно и съдържателно предава текста и структурата на дисертационния труд.

3. Информационна база

Тя включва 245 източника на английски език (по мое преброяване- ТП), включително уеб-ресурси. Справочният апарат е достатъчен по обем и в *по-голямата* си част е *реално и коректно използван* при анализа на проблематиката. Той показва добра осведоменост на автора. Спазена е академичната етика и мярата при позоваването на чужди идеи.

Текстът е авторски, което се установява след проверка със софтуера Advego Plagiatius. По фрази отделни части от работата показва от 86% до 92 % уникалност на текста, което се приема за висока уникалност на текста.

Оформлението на работата и литературните източници е коректно. Относно ползваните интернет-ресурси е спазено изискването за посочване на датата на последния достъп до тях.

4. Концепция на проучването

Василия Гаку заявява идеите на изследването във въведението, където посочва, че във фокуса на изследването попада двойствената природа на обучението на УСОП: произход от семейства на имигранти и със СОП. От тук произтичат различни проблеми с диагностичен характер, такива, свързани с отношения институция-семејство, с отношенията в класната стая, с педагогическата намеса (с. 12-13) и подготвеността на педагогическия състав за нея.

Концепцията е изцяло развита във втора глава „Методология на изследването“. Отчитайки засилването на мултикултуризма сред учениците и необходи-

¹ По-нататък за краткост ще се ползва абревиатурата УСОП.

мостта от справяне с реалността на обучението на УСОП, който са мигранти с различен етнокултурен произход, дисертантът позиционира изследването си в граничната област на специалното и интеркултурното образование (с. 71). Доколкото всяка етнокултурна среда пази своя вътрешен свят, правилно е избран микс от количествен и качествен подход към изследването.

Основният изследователски въпрос, на който се търси отговор, е до каква степен съвременната гръцка образователна система е готова да решава проблемите от срещата на факторите „растройства“ („disability“) и „културно разнообразие“ (74) в класната стая. Формулираната обща цел на изследването е да се проучи *отношението на педагози с подготовка в областта на специалната педагогика или на интеркултурното образование към „посрещане на специалните образователни потребности на учениците имигранти и тяхното включване в класната стая“*. Изведените седем цели развиват целта, придавайки ѝ конкретност.

В рамката на целите и задачите се вписват четирите хипотези, които проверяват влиянието на факторите пол, професионална квалификация и професионален опит върху отношението на изследваните към обучението на УСОП с родители-имигранти (с. 75-76). Хипотезите са коректно формулирани и проверими с избраните методи на изследване: полуструктурирано интервю и анкета. Целта на интервюто е оправдана, доколкото върху резултатите от него се конструира въпросника за анкетата.

Извадките (съответно 20 и 200 учители) са достатъчна по обем за избраните подходи (количествен и качествен).

Концепцията в своята цялост е приемлива и логично обоснована (виж и с. 97). Проведеното емпирично проучване носи белези на гръцката образователна система но и наднационални такива.

5. Съдържание на труда

В съдържателно отношение **първа глава** от дисертационната разработка предава вярно основни постановки от научните постижения в областта на специалната педагогика относно педагогическата подкрепа на имигранти-деца с увреждания. Подчертава се ролята на ангажиране с обучение на УСОП не само на специалисти от сферата на образованието, но и на семейството. В случаите на ученици от семейства-мигранти с различен културен и езиков произход сътрудничеството учители-родители позволява на учителите да отчитат културни, етнически и езикови фактори за обучението с цел решаването на проблеми със смесен дефицитарен и културен произход (24). Извежда се важността на проблема за непропорционалното представяне на „етнически и езиково разнообразни ученици в специални образователни програми с висока честота (умствено изоставане, затруднения в ученето и емоционални смущения)“ (с 18), засягащ *гръцката* образователна система.

Проведени изследвания показват, че в Гърция обучението на УСОП законодателно отрано следва философията на интеграцията, но няма забележими резултати (с. 32). Също така национални изследвания показват, че ред педагогически и социално-педагогически проблеми като учебни затруднения и неуспех, ранно напускане на училище, училищна маргинализация, отбелязвани при ученици от семейства на мигранти, са пряко свързани с културни и езикови бариери (с. 47-70).

Обобщено: теоретично са представени основни изводи от изследвания в областта на специалната педагогика и интеркултурни образователни изследвания, някои от които са изпълнени в американски, други в европейски и национален гръцки контекст. Те подчертават ролята на обучението на УСОП и интеркултурно образование за осъществяване на икономическо, социално и културно включване на малцинствата, включително мигранти. Същевременно се откроява ролята на културата за информирано формиране у малцинствените общности на отношението към значението на образованието на личността за нейната реализация, която отношение също така се пречупва през влиянието на семейството. Важен извод е, че изолираното провеждане на изследвания в областите на специалната педагогика и интеркултурното образование следва да се преодолява. В отворения свят на глобалната икономика с ориентация към личността и различието, към права и признаване проблемите на учениците от малцинства със СОП имат социално-политическо, икономическо и образователно измерение. Затова (не само) за гръцката образователна система са нужни „гранични“ изследвания с цел по-задълбочено разбиране и по-успешно решаване на проблеми на обучение на УСОП от културно различна среда.

6. Емпирично изследване

Качественото изследване се основава на полуструктурирано интервю с извадка от 20 „начални учители“, работещи с УСОП в т.н. „интеграционна класна стая“ (integration classroom – с. 81). (с. 87-89).

Полуструктурираното интервю разкрива *опита* на изследваните от първата извадка (И1) и *критичното* им отношение към общото, „специалното“ и интеркултурното образование. Затова И1 може да се приеме като надежден източник за конструиране на въпросника за електронното анкетиране (извадка от 200 лица).

Резултатите от полуструктурираното интервю разкриват особености на нарушенията при УСОП (табл. 11, с. 103). Установено е доминиране на нарушения на ученето, следвани в еднаква степен от синдром на дефицит на вниманието и нарушения от аутистичния спектър (с. 104). Като се има предвид разпространената в литературата хипотеза, че етнокултурно нарушенията са със сходни разпределения, ситуацията е оценена от докторант Гаку като диспропорционалност в нарушенията. Вярно!

Разкрива се обаче, че са налице съмнения в обективността на диагностицирането на нарушенията, съмнения, обосновани с културни различия (с. 106-107). Важен извод е, че освен стандартните методи за диагностика на учениците-мигранти, базирани на гръцкия език, са наложителни и алтернативни, които избягват бариерата на езика: „Да се оценява ученикът-мигрант със същия инструмент, с който се оценява местният ученик, е поне ненаучно“ – мнение на респондент (с. 109). Подобен извод се подкрепя и от резултатите от електронното анкетиране на учителите от втората извадка (И2).

Резултатите от качествено изследване в И1 за възприемането на: 1) проблемите относно оценяването на образователните потребности и проблеми в обучението на учениците-мигранти; 2) необходимостта и готовността за взаимодействие семейство-училище не потвърждават първата хипотеза за значително влияние на пола на учителите върху това възприемане. Потвърждават се обаче другите три очаквания - за влиянието на професионалната подготовка (*Специална педагогика* или *Интеркултурно образование*) и на опита от работа с ученици-емигранти със СОП върху него (с. 113).

Интересно е, че резултатите от електронното анкетиране (И2) също потвърждават тези хипотези, но и първата. В отговорите на изследваните учители статистически значимо се от откроява *влиянието на пола*: мъжете държат повече на обратната връзка в обучението; на влиянието на културните стандарти, използват по-силно специализирани образователни материали, по-убедени са, че учениците се нуждаят от това да изразяват знанията си. Учителите-жени в сравнение с мъжете повече държат на интегрирането на елементи от културата на ученици-имигранти в самото обучение, на използването на майиния език; по-убедени са, че затрудненията в ученето на ученика са бариера за обучението (с. 123).

Относно готовността на изследваните учители за работа с ученици-мигранти със СОП в И1 се констатира: а) значимо влияние на личния опит и липса на специализирана подкрепа; б) несигурност, чувство за отговорност и напрежение. Има убеденост, че допълнително обучение за придобиване на знания за мултикултурното образование би било от полза за намеране на ефективен път към визираната категория ученици (с. 124-130).

Изследваните учители намират, че семействата-мигранти с ученици със СОП: не изразяват готовност за подкрепа от страна на училището. Считат, че за успех в работата с УСОП е важно да се търси опора в културата на страната на мигрантите; че за това допринася търсене на алтернативни методи и средства за подобряване на информираността на семействата от страна на училището.

7. Приноси

Василия Гаку представя приносите си (164-165) в три аспекта. Теоретични – емпирично обосноваване на концептуални проблемни области в подготовката на ученици със СОП и оценката на техните образователни потребности; методологически – конструиране на собствена методика за микс-изследване на учители относно проблеми в обучението на ученици-мигранти със СОП; научно-приложни – обосноваван принципен подход, че за работа с ученици-мигранти със СОП за учителите е важна подготовка в областта на специалната педагогика и интеркултурно образование.

8. Критични бележки и препоръки

Твърде спорно е доколко втора глава – концепцията на изследването, по обем и самостоятелно съдържание тематично защитава самостоятелността си. В такава дискусия при малкия си обем тя легитимира себе си чрез обосноваване на „смесения“ подход към емпиричното изследване, представяйки кратко, но правилно, възможностите на количествения и качествения подход. Ако конструираното полуструктурирано интервю цели емпирично обосноваване на въпросника за интервю и същият е подложен на *експертен или друг анализ*, той би методологически по-пълно защитил самостоятелността на тази глава.

Концепцията включва две задачи, които пораждат въпросителни. Например, задачата да се проучи естеството на езиковите проблеми в качеството им на пречки и затруднения в обучението на ученици-имигранти (с. 75) не се отнася до УСОП, а по принцип до ученици от семейства на мигранти, за които гръцкият език се явява „чужд“ и на определен етап равнището на владеене се оказва препятствие за учебни постижения. Само малка част от тези ученици обаче (и добре че е така) са със СОП.

Втора задача от концепцията, а именно „да се изследва процес на обучение в училищната среда на ученици-имигранти със СОП“ се нуждае от прецизиране, доколкото се изследва *мнение* на учители за него, а не самия процес на обучение!

Приносите са по-скоро в по-различна класификационна подредба. В специфични гръцки условия са фактически *потвърдени концепти* за необходимостта от етнокултурен подход при оценяването на СОП при ученици-емигранти; за прилагането на такъв подход при работа със семейства на ученици-мигранти; за значението на подготовката на учители, работещи с УСОП в областта на интеркултурното образование. Методическият приносът се изразява в специфично обосноваване и конструиране на собствена комбинация от *два метода в два различни подхода* за изследване на фактори, влияещи върху възприемането от учители на проблеми при обучението на ученици-мигранти със СОП.

Считам, че е важно в дисертацията да се направи уговорка, че учениците със СОП са от *Европа*, което за Гърция придава друга специфика на проблематиката и теоретизирането ѝ, отколкото ако мигрантите са от Африка или Азия.

Като вярвам в честността на изследователя, за коректността на обобщенията относно хипотезите от *статистическа* гледна точка е важно да се посочи *емпирична стойност* за влиянието на изследваните фактори, което не е направено, а не само допустимата *вероятност за грешка p*.

От емпиричните резултати би могло да се изведат и коцептуализират повече следствия за подобряване на обучението на УСОП и подготовката на учители за работа в интегрирана класна стая.

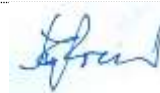
9. Заключение

С предлаганият дисертационен труд докторант Гаку показва добро познаване на проблематиката в теоретичните ѝ измерения. Трудът съдържа ясна концепция на емпирично изследване, изложена на добър стил. Реално е проведено *самостоятелно* емпирично изследване с интересни данни и анализи. Изведени са *приносни* моменти относно виждания на учители от Република Гърция за обучение на ученици-мигранти със СОП.

Авторът в Гърция и България е публикувал свои изследвания по темата, в които представя част от получените резултатите. С публикациите се изпълняват изискванията на чл. 1а., ал. 1. от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България за област 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика.

Дисертационният труд изпълнява изискванията на чл. 6, ал. 3. от Закона за развитие на академичния състав в Република България. Въз основа на това предлагам на уважаемото *научно жури да присъди* на **Василия Гаку образователната и научна степен „доктор“** в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика).

Член на журито:

22.5.2019 г.